

MONOGRAFIES I RECERQUES

Pere Coromines
(1870-1939).
Política, cultura i
economia

Santiago Izquierdo

HISTORIADOR

Els anys de formació. Montjuïc

Pere Coromines, escriptor, polític, economista i advocat, va néixer el 6 de maig de 1870 a Barcelona. Ingressà a l'Associació General d'Estudiants i més tard passà al Centre Escolar Catalanista (1888). Tres anys després, en vincular-se als regionalistes conservadors, s'integrà al Partit Republicà Centralista de Nicolás Salmerón, partit que tenia una certa influència en els cercles universitaris i intel·lectuals esquerrans.

El 1895, acabada la llicenciatura en Dret, Coromines comença a publicar a la premsa republicana i entra en contacte amb els nous corrents literaris modernistes: el grup de *L'Avenç*, on coneix J. Massó i Torrents, J. Casas-Carbó, J. Maragall, P. Fabra, A. Cortada, J. Brossa i I. Iglésias. És especialment activa la seva acció dins el grup Foc Nou, també de caire modernista i d'idees avançades, en el qual el jove intel·lectual i Brossa van compartir discussions i idees amb militants àcrates.

Coromines inicià a continuació una campanya per a la instrucció obrera que el dugué a donar conferències de temàtica social al Centre de Carreters, freqüentat per militants anarquistes. Per influir sobre els més moderats, Coromines i Brossa contactaren amb dirigents obrers (A. Lorenzo, R. Mella), amb els quals fundaren la revista anarquista *Ciencia Social* (1895-1896), en la qual col·laborà Unamuno. Tot plegat farà del nostre biografiat una de les figures centrals dels àmbits esquerrans, modernistes i anarquitzants del canvi de segle. Estem assistint, val a dir-ho, al moment de màxima coincidència entre els programes culturals de l'obrerisme anarquista i els dels joves intel·lectuals modernistes. Aquest procés d'acostament, però, quedarà tallat arran de l'atemptat de Canvis Nous, que motivarà el decaïment del moviment obrer organitzat i una ruptura en la trajectòria anarquitzant dels joves intel·lectuals implicats en el procés de Montjuïc, sobretot de Coromines, que va emprendre l'evolució cap al republicanisme catalanista.

En efecte, el juny de 1896 té lloc l'atemptat anarquista al carrer de Canvis Nous de Barcelona. De seguida comença la indiscriminada repressió governamental contra anarquistes i obreristes, tant polítics com intel·lectuals. Coromines és detingut i conduït al castell de Montjuïc. Durant el consell de guerra serà defensat pel notari Salvador Dalí, pare del pintor, i per Amadeu Hurtado. Després del Procés de Montjuïc és condemnat a mort. Revisada la decisió judicial l'any següent pel Consell Suprem de Guerra i Marina, i gràcies a la intervenció d'influents advocats i obreristes catalans i intel·lectuals castellans (E. Fontseré, R. Janssens, D. Ferrer, A. Hurtado, G. de Azcárate, J. Costa, N. Salmerón, M. de Unamuno i J. Canalejas), Coromines serà declarat innocent. Commutada la pena de mort per la d'exili, el 1897 marxa a França.

De Madrid a Barcelona. L'Institut d'Estudis Catalans

A finals de 1897 Coromines és amnariat pel Govern Sagasta i torna a Espanya. S'estableix durant uns mesos a l'Empordà, d'on passa (octubre de 1898) a Madrid, integrant-se en la vida cultural i universitària de la capital. De Madrid estant participarà en la campanya per a la revisió dels processos de Montjuïc, es doctorarà en Dret, iniciarà els estudis d'economia, publicarà el seu primer llibre, una narració inspirada en les seves vivències com a reu i exiliat, *Les presons imaginàries* (1899), i reprendrà les col·laboracions amb la

premsa republicana (*El Progreso* d'Alejandro Lerroux), llibertària (*La Revista Blanca* de Joan Montseny, *Federico Urales*) i modernista (*Vida Nueva*).

A començaments de 1903 torna a Barcelona, on gràcies als catalanistes republicans, però sobretot gràcies al suport d'Ildefons Sunyol i al seu propi prestigi, és nomenat cap del Negociat d'Ingressos i Despeses de l'Ajuntament. Unit al catalanisme republicà, després de la seva escissió (1904) de la Lliga Regionalista comença a escriure a *El Poble Català* i ingressa (1906) al Centre Nacionalista Republicà. Progressivament la seva posició prospera a l'Ajuntament. Així, el 1908 serà un dels redactors del pressupost de Cultura. Aquest és l'any, també, de la publicació del seu destacable assaig *La vida austera*. L'any següent viatjarà a Alemanya, pensionat per l'Ajuntament, per estudiar els serveis municipals alemanys. I, a poc a poc, s'anirà introduint en l'obra cultural. Fou un dels fundadors de l'Institut d'Estudis Catalans (1907), a banda de tresorer de l'entitat. El 1911, a més, oferirà la seva ajuda a l'especialització de l'IEC quan aquest es divideix en tres seccions: la Històrico-arqueològica, la Filològica i la de Ciències, en la qual s'integrarà. Vint anys més tard serà elegit president d'aquesta Secció. En el si de l'IEC fou un dels fundadors de la Societat Catalana de Filosofia (1923), de la qual fou president. A més, aprofità la seva vinculació amb la màxima institució de l'alta cultura catalana per fer gestions per a la constitució i posterior engrandiment de la Biblioteca de Catalunya, inaugurada el 1914.

L'entrada en la política

Coromines deixa l'Ajuntament de Barcelona a finals del 1909, poc després de la Setmana Tràgica, en desacord amb les mesures adoptades pel consistori després dels fets revolucionaris. En aquest moment decideix entrar en la política. I ho farà a través de la nova Unió Federal Nacionalista Republicana (1910) (fruit de la fusió del CNR, del Partit Federal i de la Unió Republicana), partit que ell ajudarà a fundar, del qual ben aviat n'esdevé líder i gràcies al qual obtindrà l'acta de diputat a les Corts el 1910 i el 1914. A més, assumirà la direcció (1909-1911) de *El Poble Català*, portaveu del grup.

Coincidint amb el període de màxima activitat política de Coromines, Eugeni d'Ors promou una publicació emblemàtica per a la història del noucentisme: *L'Almanac dels noucentistes*. Coromines hi col·labora amb un breu

article, «De la ciutat», que es converteix en la seva entrada oficial al noucentisme (1911).

Mesos després (juliol) les quatre diputacions catalanes es reuneixen per a la redacció del projecte de mancomunitats. Aprovades les bases, una delegació catalana va a Madrid per lliurar-les a Canalejas. Un dels que la componen és Coromines, que participarà activament en tot el procés que portarà a l'aprovació final del projecte de mancomunitats, el 1914, per part del govern espanyol.

Coincidint amb aquesta campanya política té lloc a Catalunya l'aprovació de les *Normes ortogràfiques* (1913), fruit dels treballs dirigits per Pompeu Fabra des de l'IEC. En la seva elaboració intervenen personalitats destacades, entre les quals hi ha Coromines, que es torna a manifestar en defensa de la llengua catalana.

Aquest mateix any i ja quan s'està plantejant abandonar la política, atesos els pèssims resultats electorals del seu partit, es funda l'Escola Superior d'Art Dramàtic. Un dels seus objectius és la construcció d'un Teatre Municipal, reivindicat des de feia temps. Des de la junta directiva de l'entitat, Coromines engegarà una campanya en aquest sentit.

Deslligat de les obligacions polítiques (el 1916 es retira de la política), l'exlíder de la UNFR pot dedicar més atenció al seu bufet d'advocat i a les seves ocupacions literàries i intel·lectuals. En aquest sentit destaquen la seva col·laboració amb diverses institucions de la Mancomunitat i la participació en negocis i empreses financeres. El seu retraïment polític només es va trencar el 1918 per participar en la campanya per a l'autonomia de Catalunya del 1918-1919.

El 1918 la Mancomunitat creà l'Escola d'Alts Estudis Comercials. Coromines en fou el catedràtic de Moneda i Banca i, més tard, el director. La seva actuació més important durant aquests anys, però, fou al Banc de Catalunya (1920), en el qual ocuparà llocs de responsabilitat fins al 1923, any en què és apartat dels seus càrrecs coincidint amb la dictadura de Primo de Rivera.

Arribats a començaments de 1920, Coromines haurà de prendre partit davant la destitució d'Eugeni d'Ors dels seus càrrecs oficials de director d'Instrucció Pública de la Mancomunitat i de secretari general de l'IEC. D'Ors serà defensat per Coromines i per Nicolau d'Olwer. Tot i el seu tarannà republicà i esquerrà oposat a l'ideari polític orsià, i tot i ser professor a l'Escola

d'Alts Estudis Comercials de la Mancomunitat (institució que ara foragitava d'Ors de la seva entitat més emblemàtica), el nostre biografiat defensarà d'Ors, confirmant així les bones relacions que mantenien des de feia anys.

La dictadura de Primo de Rivera. La presidència de l'Ateneu Barcelonès

En plena dictadura tindran lloc alguns episodis que posen de manifest el compromís de Coromines amb les institucions catalanes. Aquesta actitud li farà perdre la plaça de professor a l'Escola d'Alts Estudis Comercials, en queixar-se per l'arbitrària destitució, per part de les autoritats dictatorials, de Georges Dwelshauvers (professor del Laboratori de Psicologia Experimental) i de més de cent cinquanta professors de diverses institucions de la Mancomunitat el 1924.

També es manifesta en el mateix sentit quan s'oposa a les mesures preses per les noves autoritats per tal d'aigualir la catalanitat del Col·legi d'Advocats, com a l'obligació de publicar la *Guia judicial* en castellà.

Durant la dictadura, però, la seva actuació pública que més sobresortí fou la presidència de l'Ateneu Barcelonès (1928-1930). El nou president va saber rectificar davant les interferències polítiques en contra de la institució i va promoure un seguit d'actes que van mantenir l'Ateneu viu. En aquest sentit, el març de 1930 llegia a la Junta un missatge adreçat als intel·lectuals castellans que visitaven Barcelona, responent a l'homenatge amb què els seus homònims catalans agraiïen la defensa de la llengua catalana que aquells havien fet durant la dictadura amb el *Manifesto* de 1924.

Pocs mesos després d'abandonar la presidència de l'Ateneu es proclamà, l'abril del 1931, la II República i Coromines és cridat per Macià per entrar de nou en la política. Es produeix així el seu ingrés a Esquerra Republicana de Catalunya. A més, serà diputat a les Corts per Lleida (1931), participarà en la redacció de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (1932), serà diputat per Lleida al Parlament de Catalunya (1932), conseller de Justícia i Dret de la Generalitat (1933), diputat a les Corts per Barcelona (1933) i president del Consell d'Estat (1936).

A començaments de 1934, un cop abandonada la Conselleria de Justícia i Dret, emprèn un viatge per França i enllesteix algun dels llibres que tenia en projecte. Així mateix, participa en el Congrés Jurídic Català (1935).

1936-1939: Guerra Civil i exili americà

Durant l'etapa republicana va compaginar la política amb el treball cultural com a membre de diverses juntes directives museístiques. El juliol de 1931 va formar part de la Junta de Museus i el mes de desembre participà en una comissió que estudià la proposta de constitució del Patronat del Museu Arqueològic. També formà part del Patronat del Cau Ferrat de Sitges. A principis de la Guerra Civil fou nomenat comissari general de Museus i es va ocupar dels treballs preparatoris per a la inauguració del Museu d'Art de Catalunya, a Montjuïc. A més a més, va participar en l'organització de l'exposició d'art català que s'havia inaugurat el març de 1937 a París, al Jeu de Paume, amb el títol «L'Art Catalan du Xe au XVe siècle». La seva participació es traduí en la conferència («Origines, Splendeur et Décadence de l'Art Catalan du Moyen âge») que pronuncià a la Fundació Cambó de la Sorbona.

En l'àmbit més estrictament català, no dubtà a adherir-se a les plataformes constituïdes pels escriptors catalans per donar suport a les institucions republicanes. Aquest és el cas de l'Agrupació d'Escriptors Catalans (agost de 1936).

Molt més significativa va ser la seva adhesió a la Institució de les Lletres Catalanes (inicialment Institut de les Lletres Catalanes, nom que li féu sospitar, erròniament, que la nova entitat volia suplantar l'IEC). Malgrat tot, va ser un dels encarregats d'organitzar la nova institució, juntament amb personalitats de la talla de P. Fabra, J. Pous i Pagès, J. Carner, L. Nicolau d'Olwer, C. Riba, A. Rovira i Virgili i J. Rubió i Balaguer (setembre de 1937).

Durant l'agost i el setembre de 1937 tingué lloc a París la conferència de la Union Interparlamentaire. Coromines fou el cap de la delegació espanyola. Aquesta serà la seva última actuació pública, atès que el gener de 1938 patirà un atac d'hemiplegia que el deixarà impedit. Aconsellat pels metges i per la família, s'instal·là als afores de París per seguir la recuperació. Encara farà, però, un parell de viatges a Barcelona per votar al Parlament i dur els afers del Consell d'Estat. Un cop acabada la guerra, l'octubre de 1939 Coromines s'embarcarà amb l'esposa i cinc fills en el Massilia amb destinació a Buenos Aires, on arribarà al novembre. Després de patir un atac d'apendicitis, morirà a la capital argentina a primers de desembre de 1939.